

О. Л. Михальчук

ПРОБЛЕМИ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І МАТЕРІАЛЬНА БАЗА СІЛЬСЬКИХ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ ВОЛИНИ У 1960 –70-Х РОКАХ

Звернення до проблем культури села є одним з важливих напрямків регіональних досліджень. На особливу увагу заслуговує діяльність закладів культури у 1960-70-і роки, коли культурний розвиток села був оголошений пріоритетною справою партії, предметом особливої уваги з боку держави. З метою встановлення монопольного впливу на духовну сферу села держава штучно нарощувала значення ідеологічного сектора. Культпрацівники були основними провідниками політики партії на селі, тому кадрове забезпечення стало одним з першочергових завдань влади. Гостро стояла і проблема формування матеріальної бази клубів. Вивчення, узагальнення і переосмислення досвіду роботи сільських закладів культури є актуальним з точки зору впровадження позитивних надбань у культурний розвиток сучасного села.

Зважаючи на те, що проблема діяльності культосвітніх закладів волинського села і формування сільської інтелігенції у 1960–70-х роках не стала об'єктом досліджень істориків, автор у своїй роботі спирається на праці вчених, які розробляють проблеми культурного розвитку українського села. Діяльність культосвітніх закладів села, кадрове забезпечення сільських клубів піднімають у своїх дослідженнях О. Г. Григоренко [1], С. М. Тимченко [2], А. М. Середа [3]. Нові підходи у висвітленні культурного розвитку села в означений період характерні для колективної монографії “Історія українського селянства” [4].

Мета даного дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу архівних документів розглянути проблему підготовки кваліфікованих кадрів сільської інтелігенції і показати динаміку розвитку мережі закладів культури волинського села у 1960–70-х роках. Зазначені проблеми лише фрагментарно розглядалися дослідниками в загальноукраїнському контексті. Нами вводяться матеріали, які раніше не були в науковому обігу.

У 1960–70-х рр. функції закладів культури зумовлювались суспільно-політичними завданнями влади, яка бачила в пра-

цівниках культури основних носіїв політичної ідеології на селі. Тому влада проводила політику, спрямовану на підготовку “ідеологічних бійців”. В означений період проблемним залишався освітній рівень культосвітніх спеціалістів. У Постанові засідання Ради Волинського управління культури від 20 лютого 1964 року “Про стан добору, розстановки і виховання кадрів сільських культосвітніх установ області” відзначалося, що з 647 завідувачів клубів середню спеціальну освіту мали лише 144 особи (22,2%), середню загальну — 221 (34,2%), незакінчену середню — 282 (43,6%). Особливо низький якісний склад серед керівників клубів спостерігався в Камінь-Каширському районі, де 29 осіб (або 31,5%) не мали навіть середньої освіти і не навчалися, в Ківерцівському районі — 31 (або 27%), в Ковельському — 22 (22%) [5].

У 1970-х роках ситуація з кадровим забезпеченням сільських клубів почала змінюватися, хоча середню спеціальну освіту мали лише 35 % клубних працівників. Найбільше їх було у Любомльському, Ратнівському і Камінь-Каширському районах [6]. Разом з тим слід відмітити, що у 1977 році не було культпрацівників з незакінченою середньою освітою, в той час як у 1964 році вони склали 43,6%. Якісний склад керівників сільських клубів Волинської області станом на 1977 рік можна простежити з Таблиці 1. Із 1170 завклубів 534 особи (52,2%) мали середню спеціальну освіту, а 636 (47,8%) — загальну середню.

Підготовку кадрів для Волинської області в основному проводили Рівненський інститут культури та Луцьке культосвітнє училище [7]. У Постанові засідання Ради Волинського управління культури наголошувалося на використанні всіх можливостей заочного навчання працівників, які не мали спеціальної освіти. Так, у 1977 році 161 (25,3%) культпрацівник Волині здобував середню спеціальну освіту шляхом заочного навчання. Найбільше таких завклубів було у Ратнівському районі (Таблиця 1).

З метою покращення якісного складу працівників сільських клубів налагоджувалась система підвищення кваліфікації кадрів. При Міністерстві культури УРСР діяв Інститут підвищення кваліфікації, а в областях постійно працювали курси підготовки завідувачів культосвітніми закладами села.

Таблиця 1

Якісний склад працівників сільських клубів Волині у 1977 році

Район	Всього працівників	з середньою освітою		з середньою спеціальною освітою	З них навчались заочно	
		осіб	%		осіб	%
Володимир-Волинський	77	30	29,2	47	6	12,7
Горохівський	105	47	45,9	58	15	25,8
Іваничівський	61	36	59	25	7	28
Камінь-Каширський	82	51	62,1	31	11	35,4
Ківецький	80	35	43,7	45	6	13,3
Ковельський	102	40	39,2	62	4	6,4
Локачинський	55	26	47,2	29	10	34,4
Луцький	83	42	50,6	41	8	19,5
Любешівський	55	29	52,7	26	13	50
Любомльський	112	42	37,5	70	31	44,3
Маневицький	91	19	20,8	72	7	9,7
Ратнівський	56	28	50	28	17	60,7
Рожищенський	73	36	49,3	37	8	21,6
Старовижівський	58	31	53,4	27	7	25,9
Гурійський	80	42	52,5	38	11	28,9
Всього	1170	534	52,2	636	161	25,3

Оскільки станом на 1964 рік в Україні 70% керівників гуртків художньої самодіяльності не мали ніякої мистецької підготовки, включаючи курсову і факультативну у вузах [8], в області було створено систему та розроблено чіткий план набору на курси підвищення кваліфікації працівників закладів культури [9].

5 липня 1966 року була прийнята спеціальна постанова бюро обкому КП України і виконкому обласної Ради депутатів трудящих “Про стан та заходи по дальшому розвитку художнього самодіяльного мистецтва”. Цією постановою передбачено протягом 1966–1968 років підготувати за рахунок коштів колгоспів, профспілок та споживчої кооперації 750 керівників гуртків художньої самодіяльності [10,11] (Таблиця 2).

Вартість підготовки одного керівника на курсах становила 250–300 крб. Більшість колгоспів могли дозволити собі виділити такі кошти. Проте набір з року в рік зменшувався. Це питання стояло в центрі уваги діяльності відділу культури. За

кожним його працівником були закріплені певні колгоспи. Але план підготовки всеодно не виконувався. З 15 запланованих на 1971 рік працівників культури Горохівського району пройшли навчання лише п'ятеро [12]. Не краща ситуація складалась і в інших районах: у Любомльському при плані 12 підготовлено 3, у Любешівському з 8 — 3 [13].

Таблиця 2

План набору на десятимісячні курси керівників гуртків художньої самодіяльності сільських закладів культури Волині у 1971–1975 рр.

	Навчальний рік					Всього
	1971/72	1972/73	1973/74	1974/75	1975/76	
Володимир-Волинський	12	10	10	12	10	54
Горохівський	10	10	8	10	10	48
Іваничівський	8	10	8	8	10	44
Камінь-Каширський	8	8	6	8	8	38
Ківерцівський	12	10	10	12	10	54
Ковельський	12	10	12	10	10	52
Локачинський	10	10	12	10	10	52
Луцький	8	10	12	10	12	52
Любешівський	8	8	6	6	8	36
Любомльський	12	10	12	10	12	56
Маневицький	10	8	8	8	8	42
Ратнівський	8	8	6	8	8	38
Рожищенський	12	10	12	10	12	56
Гурійський	8	10	10	10	8	46
Старовижівський	7	10	8	8	8	41
Всього	145	142	140	142	144	713

Рівень професіоналізму залежить від особистих задатків, загальноосвітньої підготовки, досвіду практичної роботи і зрештою затраченого часу. Зрозуміло, що за десять місяців важко було підготувати кваліфікованого спеціаліста. Протягом 1971–1974 рр. курси гуртків художньої самодіяльності Володимир-Волинського району закінчило сім осіб і жоден з них не міг вести той чи інший гурток [14]. Через такі результати керівники колгоспів відмовлялися посилати людей на навчання.

Продуктивність роботи сільських культосвітніх закладів не могла бути належно організована через високу плінність кадрів. Остання пояснювалась низькою заробітною платою, від-

сутністю умов для праці. Частими були випадки, коли працівників культури замість основної роботи посилали приймати картоплю, збирати держстраховку, писати протоколи. Такі випадки мали місце у виконкомках Звірівської, Сильненської, Дідичівської, Прилуцької сільських рад Ківерцівського району. Траплялися випадки, коли призначені люди, не знаходячи підтримки з боку правлінь колгоспів, залишали роботу (села Хопнів, Макаревичі, Жидичин того ж району) [15].

Високим залишався відсоток аварійності і непридатності клубних приміщень. У 1970 році у Волинській області 115 клубів та будинків культури знаходилися в непридатних для роботи приміщеннях. Найбільше таких закладів було у Локачинському, Луцькому, Любомльському, Ратнівському районах [16]. З 59 клубів Рожищенського району 17 знаходилося в непридатних для роботи приміщеннях (села Валер'янівка, Іванівка, Немир, Мильськ, Літогоща, Ольганівка, Духче, Копче та ін.) [17]. Багато клубних установ були розміщені разом з іншими закладами. Клубом с. Башлики Ківерцівського району була шкільна кімната [18], а клуб с. Іванівка знаходився в приватному приміщенні [19]. Поряд з аварійними, непридатними для роботи закладами культури існувала не менш гостра проблема — повна їх відсутність у деяких селах [20]. Так, станом на 1971 рік 169 сіл (з 1070), або 15,7% не мали клубних установ, в т. ч., з чисельністю населення до 300 осіб — 128 сіл (11,9%), від 300 до 500 осіб — 29 сіл (2,7%), від 500 до 1000 осіб — 12 (1,1%) [21].

Відповідно до наказу міністра культури Української РСР від 5 травня 1968 року “Про затвердження Положення про державні клубні установи Української РСР” Волинське обласне управління культури повідомляло, що з 1 жовтня 1968 року 180 сільських клубів було реорганізовано у сільські будинки культури. Складено план дальшого розширення мережі закладів культури, яким передбачено в 1969 році побудувати 60, а в 1973 році — 53 клуби [22]. Будівництво об'єктів культури в основному велось за рахунок колгоспів. За період з 1962 по 1970 рік був побудований 201 сільський клуб. Третину цих приміщень (83) зведено за 1966–1967 рр. [23,24,25] (Таблиця 3). У 1971 році всі населені пункти, що мали понад тисячу мешканців, були забезпечені закладами культури [26], а в 1977 році в селах Волині було 911 клубних установ [27].

Таблиця 3

Будівництво сільських клубів у Волинській області у 1962–1970 рр.

Район	Рік									Всього за 1962–70 рр.
	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	
Володимир- Волинський	3	3	6	1	3	4	1	—	—	21
Горохівський	—	—	4	2	6	2	2	1	1	20
Камінь-Каширський	—	1	2	1	4	—	—	—	1	9
Ківецький	1	2	1	—	2	6	3	1	1	17
Ковельський	3	3	4	6	2	2	1	1	3	25
Локачинський	2	1	—	2	3	5	2	—	—	15
Луцький	—	—	—	—	2	5	2	—	—	9
Любешівський	1	1	—	—	2	1	1	—	—	6
Любомльський	—	3	1	3	2	2	1	3	—	15
Маневийський	4	1	—	6	5	7	—	1	1	25
Ратнівський	—	—	—	1	2	1	—	2	2	8
Рожищенський	2	2	—	4	5	2	1	—	1	17
Старовижівський	—	—	—	—	1	2	1	1	—	5
Гурійський	—	—	1	1	5	2	—	—	2	11
Всього	16	17	19	27	44	41	15	10	12	201

Поставлені завдання здачі культосвітніх закладів присвячувались до певних знаменних дат. Прагнення присвятити термін закінчення будівництва до ювілейної дати, навіть там, де для цього не було ніяких умов, бажання швидше відрпортувати призвели до того, що проблеми часто вирішувались спрощено. Культосвітні заклади відкривалися в недобудованих спорудах. Часто будівництво клубів перетворювалося на довгобуд. Так, станом на 1977 рік, десять років стояв недобудованим клуб села Вишеньки, не були введені в експлуатацію заклади культури сіл Переспа (початок будівництва 1967 р.), Літогоща (1968 р.), Любче (1968 р.) Рожищенського району [28].

Таким чином, у 1960–70-х роках владою проводилася по-слідовна політика формування сільської інтелігенції, представниками якої були представники сільських клубів. Як показав аналіз архівних матеріалів, в означений період відбулись певні зміни в якісному складі культпрацівників, які насамперед полягали в підвищенні їх освітнього рівня. Статистичні матері-

али показують, що у середині 1970-х років серед завідувачів клубів, з одного боку, уже не було осіб з незавершеною загальною середньою освітою, а з другого — зросла частка тих, хто мав спеціальну середню освіту. Підвищення рівня кваліфікації працівників сільських закладів культури, особливо керівників гуртків художньої самодіяльності, відбувалося і через систему курсів. Однак, ті, хто проходив таке навчання, через низький рівень отриманих знань не завжди могли їх реалізувати. Ще одним напрямком у розвитку культури на селі було розширення мережі сільських клубів, основний тягар будівництва яких покладався на колгоспи.

У подальших дослідженнях варто звернути увагу на організацію роботи сільських закладів культури Волині і їх технічне забезпечення.

Джерела та література

1. Григоренко О. Г. Дискримінаційна політика держави стосовно села і міграції сільської молоді в міста. 60–80-і рр. // Тоталітарна держава і політичні репресії в Україні у 20–80-і рр. Матеріали міжнар. наук. конференції 15–16 вересня 1994 р. — К., 1998. — С. 86–95.
2. Тимченко С. М. Українське село: проблеми етносоціальних змін: 1959–1989. — Запоріжжя, 1995.
3. Серета А. М. Проблеми соціально-культурного розвитку села (60–70-і рр. XX ст.) // Автореф. дис... канд. істор. наук. — Запоріжжя, 1994.
4. Історія українського селянства. — У 2-т. — Т. 2. — К.: Наук. думка, 2006, с. 493–507.
5. Державний архів Волинської області (Далі — ДАВО). — Ф. Р. 592. — Оп. 1. — Спр. 430, с. 24.
6. ДАВО. — Ф. Р. 592. — Оп. 1. — Спр. 984, с. 40.
7. ДАВО. — Ф. Р. 592. — Оп. 1. — Спр. 984, с. 81.
8. ДАВО. — Ф. Р. 592. — Оп. 1. — Спр. 421, с. 6.
9. ДАВО. — Ф. Р. 592. — Оп. 1. — Спр. 860, с. 1.
10. ДАВО. — Ф. Р. 592. — Оп. 1. — Спр. 562, с. 5.
11. ДАВО. — Ф. Р. 592. — Оп. 1. — Спр. 916, с. 3.
12. ДАВО. — Ф. Р. 592. — Оп. 1. — Спр. 1065, с. 15.
13. ДАВО. — Ф. Р. 592. — Оп. 1. — Спр. 984, с. 57.
14. ДАВО. — Ф. Р. 592. — Оп. 1. — Спр. 1199, с. 75.
15. Історія українського селянства. — У 2-т. — Т. 2. — К.: Наук. думка, 2006, с. 71.
16. ДАВО. — Ф. Р. 592. — Оп. 1. — Спр. 984, с. 39.
17. ДАВО. — Ф. Р. 592. — Оп. 1. — Спр. 984, с. 53.
18. ДАВО. — Ф. Р. 592. — Оп. 1. — Спр. 984, с. 70.
19. ДАВО. — Ф. Р. 592. — Оп. 1. — Спр. 984, с. 53.

20. Історія українського селянства. — У 2- т. — Т. 2. — К.: Наук. думка, 2006. — С. 70.
21. ДАВО. — Ф. Р. 592. — Оп. 1. — Спр. 963, с. 2.
22. ДАВО. — Ф. Р. 592. — Оп. 1. — Спр. 727, с. 33.
23. ДАВО. — Ф. Р. 592. — Оп. 1. — Спр. 608, с. 8.
24. ДАВО. — Ф. Р. 592. — Оп. 1. — Спр. 764, с. 2.
25. ДАВО. — Ф. Р. 592. — Оп. 1. — Спр. 889, с. 1.
26. ДАВО. — Ф. Р. 592. — Оп. 1. — Спр. 963, с. 2.
27. ДАВО. — Ф. Р. 592. — Оп. 1. — Спр. 1200, с. 2.
28. ДАВО. — Ф. Р. 592. — Оп. 1. — Спр. 984, с. 53.

Анотації

***Михальчук О. Л.* Проблемы кадрового обеспечения и материальная база сельских культурных учреждений Волыни в 1960–70-х годах.**

В статье на основе архивных материалов анализируется подготовка квалифицированных кадров для сельских культурных учреждений, показан рост образовательного уровня культурработников, динамика развития сети клубов волынского села в 1960–1970 годах.

***Mihalchuk O. L.* The problems of the personnel's ensuring and the material resources of the rural cultural establishments in Volyn in 1960s -70s.**

On the basis of the archive materials the author analyzes the process of preparation of skilled workmen for rural cultural establishments, researches the growth of educational level of workmen of culture as well as the dynamics of the development of network of clubs in Volyn villages in 1960s — 1970s.

Н. М. Салтан

ДО ПИТАННЯ ПРО ДЕРЖАВНУ ПОЛІТИКУ В ГАЛУЗІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ 20 — 30-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

В умовах формування незалежної української держави і створення нових ціннісних орієнтирів нагальною потребою постає необхідність висвітлення історії України. Одним з таких яскравих епізодів стала проблема професійно-технічного виховання робочих кадрів в 20-х — 30-х роках минулого століття. Це був один з пріоритетних напрямків радянської політики українізації та індустріалізації. Процес державотворення досить складний і багатогранний, тому не випадково, що саме